

MİHRÎ HATUN

289; Âşık Çelebi, *Meşâirü's-şuarâ*, vr. 127^b-128^b; Latîfî, *Tezkiretü's-şuarâ* (haz. Rıdvan Canım), Ankara 2000, s. 510-512; *Künhü'l-Ah-bâr'ın Tezkire Kısmı* (haz. Mustafa İsen), Ankara 1994, s. 164; Kınalızâde, *Tezkire*, II, 934-936; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağlı), II, 99; Mehmed Zihni, *Meşâhirü'n-nisâ*, İstanbul 1295, II, 240-241; Gibb, *HOP*, II, 123-135; Köprülüâde Mehmed Fuad – Şehâbeddin Süleyman, *Yeni Osmanlı Tarih-i Edebiyyâtı*, İstanbul 1332, s. 248-253; *Osmanlı Müellifleri*, II, 408; Fahir İz – Günay Kut, "Mihri Hatun", *Büyük Türk Klâsikleri*, İstanbul 1985, s. 227-230; Halûk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, İstanbul 1996, s. 40, 122, 173-178; Mehmed Hâlid, "İlk Kadın Şâir: Mihri", *HM*, sy. 92 (1928), s. 277-278; İsmail E. Erünsal, "Türk Edebiyatı Tarihine Kaynak Olarak Arşivlerin Değeri", *TM*, XIX (1980), s. 221-222; a.mlf., "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları I: II. Bâyezid Devrine Âit Bir İn'âmât Defteri", *TED*, sy. 10-11 (1981), madde nr. 23, 75, 118, 141, 169; Gönül Ayan, "Mihri Hatun ve Şiirleri", *Erdem*, V/13, Ankara 1989, s. 23-30; Sabiha Gemici, "XV. Yüzyıl Kadın Şairlerinden Mihri Hatun", *Toplumsal Tarih*, II/9, İstanbul 1994, s. 13-16; Abdülkadir Karahan, "Mihri Hatun", *İA*, VIII, 305-306; Th. Menzel – [E. G. Ambros], "Mihri Khâtün", *EP* (İng.), VII, 23-24; İnci Enginün, "Fahrünnisa Mihri Hanım", *TDEA*, III, 145.

İSMAİL E. ERÜNSAL

MİHRİCAN

(مهرجان)

İran'ın sonbahar
ekinoksu günlerinde kutlanan
ikinci büyük bayramı.

İran güneş yılının yedinci ayı olan Mihr'in 16. günü (geceyle gündüzün eşit olduğu gün, sonbahar ekinoksu, 21 Eylül) başlayıp 21'ine kadar devam eder. Kaynaklarda Nevruz'la (ilkbahar ekinoksu, yılbaşı bayramı) aralarındaki gün sayısı konusunda 167, 169, 174, 194 gibi farklı rakamlar verilir. Bunun sebebi muhtemelen İran güneş takviminde bir yılın 360 gün olarak kabul edilmesidir. Bu bayram Helenistik dönemde Batı'ya da geçmiş ve Romalılar tarafından güneş ilâhı Mithra'nın, yeniden doğan ve karanlıkları mağlûp eden güneşin (Natalis Solis invicti) bayramı olarak 25 Aralık günü kutlanmış, daha sonra Hıristiyanlık, "Natalis Solis invicti"yi Mesih'in doğum günü bayramı olarak benimsemiştir (*Catholicisme*, IX, 1310; *New Catholic Encyclopedia*, IX, 983; *EP* [İng.], VII, 17).

Mihrican kelimesi, Ârî panteonunda ışığın (güneş kursuyulasembolize edilir) ve gerçeğin tanrısı olan Mithra'nın (Mihr) adından Parthça (Orta Farsça'nın batı kolu) "-akâna" ekiyle türetilmiştir (Mithra-

kâna > Mihregân > Mihricân) ve aslında güneşin kış başlangıcında yer altına inmesini, yani tabiatın uykuya dalmasını ifade eder. Fakat zamanla oluşan çeşitli efsaneler sebebiyle birtakım farklı anlamlar da kazanmıştır.

Eski İran'da mevsimler yaz ve kış (Osmanlı Türkçesi'nde hızır ve kasım) olarak ikiye ayrılıyor, önceleri yılbaşı bayramı yazın değil kışın ilk günü kutlanıyordu. Daha geç dönemlere ait efsanelere göre ise bu günün bayram sayılmasının sebepleri farklıdır. Meselâ Ferîdun, Biyüresb de (Biveresb) denilen Dahhâk'i o gün meleklerin yardımıyla Rey yakınlarındaki Demâvend (Debâvend) dağına hapsetmiş, böylece dedesi Cemşid'in intikamını aldığı gibi Dahhâk'in bozduğu Mecûsilîği de eski haline getirmiştir. Bunun için o güne Mihrican (vefa sultanı) adı verilmiştir (mihr "vefa", can "sultan" demektir; Kalkaşendî, II, 449). Efsanenin bir varyantına göre ise Dahhâk'i yenen Kâve'dir (Kâvî, Gâve). Bir demirci olan Kâve, ayı veya aslan derisinden yapılmış önlüğünü bir mızrağın ucuna bağlayarak Dahhâk'e karşı ayaklanan halkın başına geçmiştir. Zaferden sonra kendisine hükümdarlık teklif edildiğinde bunun için ehil olmadığını söyleyip yanında bulunan Cemşid'in soyundan Efrîdun (Ferîdun) adındaki gencin hükümdar yapılmasını istemiştir. Ferîdun'un tahta çıktığı o gün bayram ilân edilmiş, Direfş-i Kâveyân adı verilen Kâve'nin önlüğü de altın ve kıymetli taşlarla süslenerek hükümdarlık sancağı yapılmıştır (Bîrûnî, s. 222). Mihrican'ın ilk Sâsânî hükümdarı Erdeşir b. Bâbek'in taç giydiği gün olduğu da söylenir. Bîrûnî bu günün "Hürmüzd-rûz" (Hürmüz'ün günü) olduğunu, içinde bulunduğu ayın adından dolayı ona Mihrican denildiğini ve bu adın "can sevgisi" anlamına geldiğini yazmaktadır (a.g.e., a.y.).

İran takviminin iki büyük gününden (Nevruz, Mihrican) hangisinin daha önemli olduğu hususunda İranlı şair ve edipler farklı görüştedir. Selmân-ı Fârisî'nin, "Müslüman olmadan önce İran'da şöyle söyledik: Allah kulları için Nevruz'da yakuttan, Mihrican'da zeberecetten birer ziynet çıkarmıştır ki onların diğer günlere üstünlüğü bu kıymetli taşların diğer taşlara üstünlüğü gibidir" sözü (a.g.e., a.y.) Nevruz'un daha kıymetli olduğunu göstermekteyse de (çünkü İlkçağ ve Ortaçağ'da en kıymetli taş olarak yakut bilinmektedir) Mihrican'ı daha fazla öven birçok şair ve yazar vardır. Bunlar sonbaharı ilkbahardan üstün tuttıkları gibi Mihri-

can'ı da Nevruz'a tercih etmişler, bu görüşlerine Aristo'nun, İskender'in aynı konudaki bir sorusuna verdiği cevabı delil getirmişlerdir. Aristo'ya göre kışın uyuyan kötülükler ilkbaharda yeniden ortaya çıkıp gelişir; sonbahar onların gitmeye başladığı zaman olduğu için ilkbahardan daha faziletlidir.

Mihrican bayramı büyük törenlerle kutlanır ve üzerlerine bu güne has elbiseler giyen, başlarına güneş kursu başlıklar takan ve ban (sorgun) yağı sürünen protokol mensupları hükümdara hediyeler sunar, hükümdar da onlara hil'at giydiren, diğer memurlara ise kışlık elbise ve ihtiyaç maddeleri dağıtırdı. O gün sarayda çok fazla miktarda içki tüketilir, hükümdar aşırı derecede içip sarhoş olmakta sıkınca görmezdi. Halk da o gün büyük sofralar kurarak yer içer ve rakedip eğlenirdi. Geleneğin İran nüfuzu altındaki diğer bölgelerde, bu arada Kuzey Arabistan'da da bazı yansımalarının olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber, Medine'ye geldiği zaman burada insanların yılda iki defa eğlendiğini görmüş, sebebini sorduğunda bu günlerin Câhiliye dönemine ait iki bayram (Nevruz ve Mihrican) olduğunu öğrenmiştir (Münâvî, IV, 511; Azîmâbâdî, III, 341). Resûl-i Ekrem bunun üzerine ensara, Allah Teâlâ'nın kendilerine onlara karşılık daha hayırlı iki gün verdiğini, bunların da ramazan ve kurban bayramları olduğunu belirtmiştir (*Müsned*, III, 103, 178, 235, 250; Ebû Dâvûd, "Şalât", 239, 245). Bu bayramların İran etkisiyle daha sonra Emevî ve Abbâsî dönemlerinde, özellikle ilk üç asırda müslüman halk arasında ve saraylarda yeniden etkin bir şekilde kutlanmaya başlandığı görülmektedir. Nevruz ve Mihrican'ın daha yaygın biçimde kutlanmasını isteyen ve hediyeleri ilk defa resmîleştiren kişinin Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî olduğu söylenir. Kar matîler'in ibadetleri arasında Nevruz ve Mihrican günlerinde oruç tutma da vardır (Taberî, *Tarih*, V, 603). İbn Kudâme, Nevruz ve Mihrican'a has olarak oruç tutmayı bu günleri ehl-i küfür tâzim ettiği için mekruh saymıştır (*el-Muğnî*, III, 53).

Mihrican kelimesinin kişi (erkek) ve yer adı olarak kullanıldığı da görülmektedir. Hadis kaynaklarında Ya'kûb b. Mihricân, Ebû Bekir b. Mihricân, Ahmed b. Mihricân, Abdülmelik b. Mihricân gibi râvilere rastlanır. Yâkût genellikle İran'da bulunan Mihrican adlı bazı yerleri eserine almıştır (*Mu'cemû'l-büldân*, I, 177; II, 30; IV, 304, 453; V, 233).

BİBLİYOGRAFYA :

Müşned, III, 103, 178, 235, 250; Ebû Dâvûd, "Şalât", 239, 245; Taberî, *Târîh*, Beyrut 1407, I, 122, 132; V, 603; a.mlf., *Câmi'ü'l-beyân*, I, 429; Mes'ûdî, *Mürücü'z-zehab* (Abdülhamîd), I, 247; II, 181, 186; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), II, 290; Bîrûnî, *el-Âşârü'l-bâkıye 'ani'l-kurûni'l-hâliye* (nşr. E. Sachau), Leipzig 1923, s. 222-224; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), VI, 116; XLII, 477; XLIII, 269; LXV, 326; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Beyrut 1405, III, 53; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1990, I, 177; II, 30; IV, 304, 453; V, 233; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ* (Şemseddin), II, 448, 449, 450; IX, 51 vd.; Münâvî, *Feyzü'l-kadir*, IV, 511; Azîmâbâdî, *'Avnû'l-ma'bûd*, Beyrut 1415, III, 341; Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, *Bulûgu'l-ereb*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye), I, 352 vd.; İbrâhim Pürdâvûd, "Mihr ve'l-Mihricân", *ed-Dirâsâtü'l-edebîyye*, Beyrut 1959, II-III, 124 vd.; Ca'fer Murtazâ el-Âmilî, *el-Mevâsim ve'l-merâsim*, Tahran 1987, s. 99-100; M. Plessner, "Mihr", *IA*, VIII, 294; J. Calmard, "Mihragân", *EI*² (Ing.), VII, 15-20; J. Lemarié, "Noël", *Catholicisme*, IX, 1310; J. Duchesne-Guillemin, "Mithras and Mithraism", *New Catholic Encyclopedia*, Washington 1967, IX, 983.

NEBİ BOZKURT

MİHRİMAH SULTAN

(ö. 985/1578)

Kanûnî Sultan Süleyman'ın kızı.

Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte babasının tahta çıkışının ilk yıllarında 928'de (1522) dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Annesi Hürrem Sultan'dır. Bazı kaynaklarda adı "Mihrmah,

Mihrimah" şeklinde geçerse de Osmanlı belgelerinde ve dönemin kroniklerindeki yazılış şekliyle hareketle bu adın "Mihr ü Mah" olarak okunmasının daha doğru olacağı anlaşılmaktadır. Bununla beraber literatürde "Mihrimah" yazılışı yaygınlık kazanmıştır.

Kanûnî Sultan Süleyman'ın hayatta kalan tek kızı olması dolayısıyla babası tarafından çok sevilen Mihrimah Sultan annesinin nezaretinde iyi bir eğitim gördü. Evlenme çağına geldiğinde sarayla yakın ilişki içinde bulunan Diyarbekir Beylerbeyi Rüstem Paşa ile evlendirilmek istendi. Bazı Osmanlı kaynaklarında yer alan rivayete göre damad aday hakkında cüz-zamlı olduğu dedikoduları çıkarılmış, padişah da bunun doğruluğunu öğrenmek için Hassa doktorlarından birini Diyarbekir'e göndermiş, doktor Rüstem Paşa'nın üzerinde bit tesbit etmiş, cüz-zamlı olmadığını bildirmiştir. Ancak bu rivayetin doğru olmayıp daha sonraki siyasî çekişmelerin geç tarihli kaynaklara bir yansımasından ibaret bulunduğu söylenebilir. Mihrimah Sultan ile Rüstem Paşa'nın düğünü Receb 946'da (Kasım 1539) Şehzade Bayezid ve Cihangir'in sünnet düğünüyle birlikte yapılmıştır.

Mihrimah Sultan bundan sonra eşinin yükselmesine çalıştı, annesiyle birlikte iktidar mücadelesinin en güçlü cephesini oluşturdu. Bu ekip Rüstem Paşa'nın vezîriâzam olmasıyla daha da güçlendi. Şeh-

Mihrimah Sultan vakfiyesinin ilk sayfası (Ankara Vakıflar Arşivi, K. nr. 28)

zade Mustafa Çelebi'nin gözden düşürülüp Şehzade Bayezid'in öne çıkarılması ve ona padişahlık yolunun açılmasına çalışıldı. 951'de (1544) Rüstem Paşa'nın vezîriâzam oluşunun ardından, 960'ta (1553) Şehzade Mustafa padişahın emriyle idam edildi. Ancak oluşan tepkiler sebebiyle Kanûnî damadını azletti. Mihrimah eşinin bu olay yüzünden idamını önlemek için annesine başvurdu. Hürrem Sultan Halep'te bulunan padişaha bir mektup yazarak damadının affını istedi. Mihrimah Sultan iki yıl sonra Rüstem Paşa'nın yeniden vezîriâzam olması için annesiyle birlikte çalıştı, sonunda onların da tesiriyle Vezîriâzam Kara Ahmed Paşa ansızın idam edilerek yerine Rüstem Paşa getirildi (962/1555).

Annesinin ölümüne kadar Şehzade Bayezid'in veliaht olması için çalışan Mihrimah Sultan'ın 965'te (1558) Hürrem Sultan'ın ölümü üzerine sarayda nüfuzu daha da arttı. Kanûnî Sultan Süleyman bu defa kızını yanında tutarak her konuda onunla görüşüyordu. Mihrimah Sultan kocasıyla beraber Şehzade Bayezid'i desteklemeyi sürdürdü. Ancak Şehzade Bayezid'in kayıtsız tutumu üzerine Şehzade Selim'in yanında yer aldı. Rüstem Paşa'nın 968'de (1561) ölümünün ardından

Mihrimah Sultan adına Edirnekapı'da inşa edilen cami ve medrese

